

**HULIO KARO BAROHA: »VEŠTICE I NJIHOV SVET«, (Pogovor: Miodrag Maksimović.
Prevod: Radivoje Nikolić)**

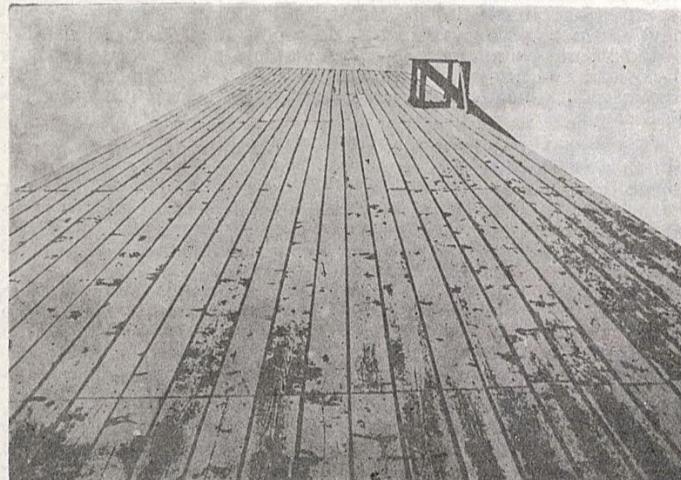
»Mladost«, Beograd, 1979.

Piše: Bojan Jovanović

Magijski način razmišljanja i odgovarajući oblici magijske prakse, sem što predstavljaju prvo bitne i najranije forme čovekove svrhovite aktivnosti, pružaju uvek dovoljno povoda da se sagledaju neke od karakteristika vrlo kompleksnog odnosa društva prema raznovrsnim pojавama u toku ljudske istorije, usloviljenim i proizvedenim osnovnim principima magije. Predstavljajući specifičan čovekov odgovor na pitanje koje postavlja određena grupa činjenica, magija je zbog heterogenosti mitskog sadržaja, neobičnosti logičke strukture njenih praktičkih radnji i usled pogrešnog etičkog opredeljenja bila često neadekvatno tumačena u toku dugogodišnjeg proučavanja. Neraskidiva veza koja postoji između lica koja koriste magiju i onih za koje se smatra i veruje da su predmet magijskih radnji, daje magiji realan oblik jedne kompleksne pojave za koju su magijsko-verske osobenosti teli uvod u dalja istorijska, sociološka, psihološka, pravna i filosofska istraživanja.

Suštinska povezanost magije i religije, kao i neraskidive spoне između opštег magijskog koncepta i posebnih vrsta konkretnih radnji, upućuje na očuvanju tradiciju i drevnu kulturno nasleđe, ali hronološki ne određuje poreklo magijskog modela. Prema B. Malinovskom, magija i nema porekla, budući da nije ni izmišljena miti proizvedena. Ovakvo određenje pretpostavlja početak magije u davna paganska vremena, kada razgraničenja između dobrih i zlih namera nije uslovjavalo i podvajanje magijske formule. U daljem razvoju dolazi do strogog podvajanja između magije dobra, koja se vrši javno, u toku dana i radi neke društvene koristi, i zle magije — vradžbine — koja se obavlja noću, tajno, i koja je po svom osnovnom karakteru određena kao društveno štetna. Bliskost ljudi i paganskih božanstava, opterećenih nedostacima i slabostima, ogleda se i u tome što se jedan od glavnih momenata magijske veštine veštice, kao glavnih protagonistova vradžbine, sastojao u uspešnom podsećanju božanstava na te slabosti radi uspostavljanja saveza s njima. Zla volja, negativne strasti i poroci koji se nastoje ostvariti magijom najčešće se, radi pomoći, saopštavaju božanstvima koja ne moraju biti zle prirode. Božanstva, spremna da učine ili samo budu zaštitnici zlih magijskih radnji, pre su ženska nego muška. Selena, Dijana i Hekuba, svojom nakloniošću prema ovim radnjama, doprinete su ne samo stvaranju tajnih kultova, već i ideji dominacije straha.

Prvo Mišle a potom i Malinovski, smatrali su čovekovo račarenje, egzistencijalno beznađe i opštu nesigurnost osnovnim

● Sekcija za masovne komunikacije Jugoslovenskog udruženja sociologa o izveštaju komisije UNESCO-a

Piše: Miroslav Radojković
Refleksije o kapitalnom dokumentu

Krajem februara u Portorožu je održan sastanak Sekcije za masovne komunikacije Jugoslovenskog udruženja sociologa. Članovi Sekcije, koja postoji već čitavu deceniju, pozabavili su se tom prilikom nekim organizacionim i teorijskim pitanjima. Delegati stotinak članova Sekcije ocenili su svoj pro-

izvorom vradžbina. Iako uopštene, ove odrednice naročito doprinose pravilnom razumevanju učestalih pojava vradžbine u vremenu od 14. veka pa nadalje, budući da su u to vreme nepovoljni društveni uslovi izuzetno pogodovali stvaranju magijskog mentalitetta. Bez obzira na važeće kazne u tom vremenu egzistencijalne nesigurnosti, malo je bilo onih, ikako ističe Baroха, koji su bili oslobođeni iskušenja da učine neku magijsku radnju. Pesištičko raspolaženje i čin pogled na svet proističali su iz još tammijih obeležja svega onoga što se u tom svetu događalo, tako da su predstave veštice i njihovih dela samo simbolisale ono što je već implicitno postojalo u samom društvu. Stepu strasti kojom se srednjovekovni čovek predavao predmetu svog interesovanja, pratilo je snažno pagansko osećanje pravičnosti, kao izraz njegovog shvatanja da svakog rđavo delo očekuje konačna kazna i pravedna osveta. Crkva je ove pravne običaje, ikako ve li J. Hoizing, još više pojačala, tako što je potrebi za odmazdom dodala još i mržnju protiv greha. Vradžbine i veštice tumače se isključivo kao emanacija satanizma. Zle magijske radnje kvalifikuju se kao zločin koji ugrožava zajednicu i napada na božanstvo, pa se s toga sve više ističe potreba državne intervencije i najstrožeg kažnjavanja. Povod za optužbu i pokretanje sudskog postupka najčešće su predstavljeni klevetnički argumenti i autoritet javnih gledinstava na osnovu kojih su pozivani svedoci i lični neprijatelji osuđenog da svojim iskazima ilustriraju ono što sud od njih traži.

Ponuđući postojanje društvenih protivrečnosti, ljudi su se u vreme lova na veštice u srednjem veku, kako ističe Tomas Sas, samo pretvarali da su u pitanju teološki problemi. To pretvaraњe pratila je tragična religijska igra, pronalazeњa i kažnjavanje veštice kojje u okviru žrtvane teorije magije misu predstavljale ništa drugo već žrtvene ovce društva.

Nakon perioda progona veštica i dominacije ondašnjih tumačenja koja su isključivo preko satanizma nastojala da odrede karakter veštice, dolazi period u kome se ispoljava sve veća društvena tolerantnost prema relikvijama ovog verovanja, mada se iracionalna maklonost prema magiji održala do naših dana. Baroха navodi mi isvedenja u prilog tezi o tome da su se u današnjoj Baskiji očuvali elementi verovanja u vradžbine. Verovanje koje se održalo u baskijskom folkloru do danas očuvalo je vezu između veštice i nekadašnjih klasičnih ženskih božanstava, zaštitnika vratara.

Baroха određuje karakteristike veštice prema mestima njihovih sastajališta (pećine, izvori, nadgrobni spomenici), doveđeći ih tako u vezu s mestima starog paganskog kulta. Jedino od najlucidnijih mesta u ovoj studiji predstavlja autorova konstatacija da se racionalističkom analizom ne rešava niti razjašnjava problem veštice. Odatile i Baroħlino nastojanje da se preko razmatranja prevašodno tamnih stanja ljudske svesti približi suštini pojavi verovanja u veštice. Zastoj u epohi romantizam, u kojoj se tema vradžbine koristila samo kao sljikovit folklorizam, umanjio je i zamah kojim je u genijalnoj intuiciji Goje i Boša naznačen i sugerisan novi odnos prema ovim pojavama. Na programu mišljenja u rasuđivanju ljudi o verovanju u veštice nisu uticale samo teološke, pravne i filosofske rasprave, već su, kako smatra Karo Hulio Baroħa, od presudne važnosti bile i nove ideje, ponikle u umetnosti i književnosti, kao svojevrsni, aktivni i kritički odnos prema dotadašnjoj tradiciji isujeverja i vradžbine. S druge strane, subjektivizam, kao jedno od obeležja modernog mentalitetta zadao je odlučujući udarac dominaciji objektivističkog shvatanja sveta, karakterističnog za stari i srednji vek, koje je bilo sklonovo verovanju u moć magijskih radnji. Novi mentalitet uzima za predmet satire pojave koje su se još uvek držale starih ideja verovanja u veštice. Odlučan korak u prevladavanju dotadašnjeg ambivalentnog odnosa i emocija straha prema vesnicama predstavlja zauzimanje drugačijeg odnosa prema njima. Dela iz oblasti umetnosti i književnosti bila su od presudne važnosti u uspostavljanju novog odnosa prema dotadašnjem akutnom problemu veštice i vradžbine. Sećanje na davnina vremena očuvano je u folklornom nasleđu i dečijim bajkama, u kojima su veštice zadrzale opšte mesto u vidu upozorenja na opasnost od tamnih stanja ljudske svesti.

Bogata istorijska građa i moderan antropološki pristup doprinose da Veštice i njihov svet Hulia Kara Barohe budu jedina od onih studija koja će se uvek čitati s podjednakom intelektualnom i emocionalnom pažnjom.

U MEĐUVREMENU

tekli rad, domete i neuspehe u teorijskom i empirijskom obrađivanju komunikacionih problema, izabrali nov odbor koji će preduzeti korake da se Sekcija organizuje na novim osnovama i da u svoje redove uključi sve mnogobrojne istraživače komunikacionih procesa, kojih rade pri velikim informativnim ustanovama i organizacijama udruženog rada. Od mera koje su na portoroškom skupu prihvatele, kao predlozi za koje je potrebno dalje usaglašavanje stavova, ističemo dve: Prvo, da se razmotri mogućnost osnivanja udruženja komunikologa, koje bi objedinjavalo stručnjake svih profi-

la, koji dodiruju i domen društvenog komuniciranja. Udržanje bi bilo neka vrsta nadogradnje, jer bi svih stručnjaci iz drugih, nekomunikoloških disciplina, nastavili da žive i rade u okviru matičnih sekcija pri udruženjima psihologa, pravnika, ekonoma itd. Drugo, konstatovano je da sami istraživači teorije i prakse društvenog komuniciranja žive izolovano i nedovoljno informisani o međusobnom radu. Stoga je podržana ideja da se formira jedinstven informaciono-dokumentacioni centar jugoslovenskih komunikologa, iz kojega bi se regularno moglo dobijati informacije i drugi materijali potrebitni za upoznavanje i povezivanje međusobnih istraživačkih napora.

Međutim, ono što posebno daje značaj skupu u Portorožu, bilo je razmatranje »Izveštaja o savremenim komunikacionim problemima u svetu«, koji je pripremljen za XXI generalnu skupštinu UNESKO-a, koja će se, kao što je poznato, održati septembra i oktobra u Beogradu. Reč je o dokumentu koji je u javnosti poznat i kao izveštaj Mek Brajdove komisije, jer ga je pod predsedateljstvom istaknutog irskog pacifista izradio čitav tim eksperata i u javnih mestnostima iz celog sveta. Rezultat njihovog višegodišnjeg rada sabran je u izveštaju na oko 500 stranica. U njemu se po prvi put u istoriji na jednom mestu pruža slika stanja savremenog međunarodnog komuniciranja i daju preporuke za eliminisanje njegovih negativnih aspekata. Bez obzira na to koliko će ocene i stavovi ovog tela biti izostreni ili »razvodnjeni« na beogradskom skupu, ostaje ocena da je učinjen epohalan napor koji se mora pozdraviti.

Sekcija za masovne komunikacije je na zasedanju u Portorožu, u stvari, pružila i prvu naučnu recenziju UNESKO-vog dokumenta. Naime, konačna verzija teksta bila je predstavljena novinarima i široj javnosti svega nekoliko dana ranije, u sedištu ove organizacije UN u Parizu. Ovakav sled zbijanja samo je potvrda neiskrivenog interesa naše naučne javnosti za sadržinu izveštaja i dobar dokaz otvorenosti naše komunikološke naučne misli. Skup u Portorožu bio je dobro odmeren korak i može se posmatrati kao nova kanika u lancu odgovarajućih priprema jugoslovenskih naučnih radnika za nastup na XXI generalnoj konferenciji UNESKO-a, za koju smo dobili veliku priznanje kao zemlja domaćin.

O samom izveštaju ima i imaće još mnogo da se kaže. Način na koji je nastao očigledno mu u startu ne daje snagu nekog međunarodnog akta kojem će se povinovati subjekti u međunarodnom komuniciranju. Ali, snagom argumentata i ocena taj dokument nije ostavio ravnodušnom nijednu stranu višestruku podeljenog savremenog sveta, o čemu svedoči i podatak da je na preliminarni tekst bilo upućeno preko dve stotine primedbi, komentara i napomena. O njemu već sada piše štampa Zapada i Istoka, Severa i Juga. Nije izmakao pažnji nekolicine međunarodnih institucija i sigurno je da će se eksperci velikog broja zemalja okupiti na dogovore slične onom u Portorožu. Prema tome, u vremenu koje nas približava generalnoj skupštini u Beogradu, iškristaliće se i nova globalna opredeljenja prema »slici« i realnim problemima komuniciranja u savremenom svetu.

Ono što je već u startu izazvalo zadovoljstvo jugoslovenskih eksperata bila je činjenica da Mek Brajdova komisija uviđa neravnopravnost i neizbalansiranost međunarodnih tokova vesti i informacija, pa se u putevima za njihovo prevazilaženje poziva na neizbežnost uspostavljanja novog informativnog i komunikacionog poretku u svetu. Kao što je poznato, to je ideja koju od 1973. godine oblikuje i promoviše pokret nesvrstanih zemalja. Uvođenje ove sintagme u standardnu terminologiju izveštaja pokazuje da barem svetska naučna javnost nema više otpora prema tom strategijskom cilju (i terminu) nesvrstanih. Bez obzira na to što je već primeteno da se u pojedinim zemljama uzimaju kao relevantni samo pojedini, svakako njima odgovarajući delovi izveštaja, kada se radi o celini on je nov i veliki pledoja u borbi za nov informativni poredak u svetu.

Zbog stava i načina rada, Mek Brajdova komisija nije mogla da postigne konzensus ni po svim uopštenim i inače diplomatskim sročenim preporukama. Tu i tamo jasno su izbjegali u prvi plan sukobi s pozicijom antagonističkih ideologija i blokova, što se narocito vidio u V delu, u kojem se govorio o zaključcima i preporukama. Konstatacija kao: »Treba ukinuti cenzur ili arbitražnu kontrolu na polju informacija« (tačka 55) nije mogla da prode bez ografe eksponenta jednog bloka. Isto tako i druga konstatacija (tačka 45), koja ne vodi računa o selektivnosti društvenog komuniciranja i pogoda određene »hermetizovane« političke sisteme, bila je kamen razdora: »Slobodan pristup novinara izvorima vesti je neophodan uslov tačnog, vennog i uravnoteženog izveštavanja. To nužno zahteva pristup kako zvančnom talku i nezvaničnom izvorima informacija, što znači pristup celom spektru mišljenja u jednoj zemlji.«

U navedenim i sličnim primerima, kada očigledno nije moglo da se dode do konzensa ni pribegavanjem nekim univerzalnim kategorijama političke filozofije, izveštaj ostavlja da poslednju reč kažu empirijska komunikaciona istraživanja. O tome vrlo ilustrativno govorio tačka 68: »Terna veza između uvođenja novog ekonomskog i novog svetskog poretku u oblasti informacija i komunikacija mora biti brižljivo proučena od strane stručnih tela koja se bave ovim pitanjima.« Realni međunarodni odnosi već su pokazali koji deo čovečanstva tvrdoglavu zatvara oči pred međuzavisnošću ekonomiske i komunikacione moći. Očigledno je da to sprečava da tvrdoglaviji jezik činjenica uđe u ovakav dokument. No, pozitivna strana u ovom i mnoštvu sličnih slučajeva je ipak pozivanje na nauku da presudi, što znači da će UNESKO morati mnogo ozbiljnije da organizuje i finansira empirijska istraživanja komunikacionih problema nerazvijenog dela sveta (koji insistira na pomenutoj tezi o povezanosti borbe za nov ekonomski i nov informativni poredak. Tada će svakako i »jezik činjenica« biti mnogo uticajniji i decideraniji.

Izveštaj Mek Brajdove komisije snažno je afirmisao i koncept jednakoopravnosti nacionalnih kultura i pravo svim zemljama da, u svetskim razmerama, vode pluralističku komunikacionu politiku. U tom smislu

on snažno podržava sve autohtotne napore da se nacionalne politike i praksu informisanja primere modelima političkog i kulturnog života, koji su dosegnuti određenoj zemlji. Mada je ostala »neraščićena« dilema da li se treba bespovrorno negativno odrediti protiv »izvoza« komunikacionih dela, čini nam se da je implicitno najveći deo izveštaja protiv takve prakse. Ali, protiv je implicitno i samu u načelu. Jer, po našem mišljenju, u dokumentu su isuviše blago procenjeni praksu i rad multinacionalnih medija, korporacija i medijskih konglomerata, koji izvozom moderne tehnologije i gotovih sadržaja nameću zemljama uvoznicima i određeni model organizacije institucija za masovno komuniciranje. Mek Brajanova komisija najoštrije traži esfiksne zakonske mere da bi se »Ograničila akcija transnacionalnih korporacija, zahtevajući od njih da se podvrgnu specifičnim kriterijumima i uslovima koje je definisalo nacionalno zakonodavstvo i politiku razvoja« (tačka 58). Ali, poznato je da takvim zakonodavstvom zemlje u razvoju rizikuju da odbiju transnacionalne korporacije, a time i toliko potrebnu pomoć u razvijanju tehničkih komunikacionih resursa.

Pristupajući problemima, eksperți UNESKO-a su morali da komuniciranje situiraju u realni društveno-ekonomski kontekst, u društvenu realnost svakog primera. Time je umnogome jedini put ka traženju rešenja bio uslovljeno priznavanjem realnih razlika u socijalnim tipovima uslovljavanja komuniciranja u društvu. No, u ovom tački, čini nam se, jugoslovensko iskustvo nije dovoljno istaknuto i uvaženo. Šta više reći od konstatacije koja u izveštaju kaže: »Treba pronaći i utvrditi modele koji bi osigurali veću nezavisnost i autonomiju medija u pogledu rukovođenja i izdavačke politike, bilo da su ti mediji u privatnom, javnom ili državnom vlasništvu« (tačka 58). Kao što se vidi, ni ovaj tim stručnjaka nije se udaljio od tri klasična tipa svojine. Naravno, na tiam osnovama omi takođe nisu mogli da uvaže i istorijski ostvarenu mogućnost samoupravljanja u saim medijama, podruštvene i konkretne društvene kontrole, vođenja izdavačke politike u duhu osnivanja javnih tribina itd. Svega ovog, naravno, nema niti može biti na tipovima svojine koje je izveštaj uzeo u obzir, mada u mnogo drugih tačaka ih težnji ima kao daleko projektovanih ciljeva.

U tom smislu zadatak je jugoslovenske naučno-teorijske misli da podrobneje elaborira sve specifičnosti i autentična rešenja u informaciono-komunikacionom sistemu zasnovanom na društvenoj svojini i primernom novom tipu demokratije (socijalističke samoupravne demokratije). Na tome valja raditi ne is ciljem da u budućim raspravama ponudimo neki model koji bi trebalo nametati drugima, već s ciljem da polkažemo da je ono što strana nauka projektuje već delimično ostvareno, i da ono što se želi promeniti u domenu komuniciranja ne možemo postići bez promena u bazičnim društvenim odnosima. U tom pravcu trebalo bi organizovati naše pripreme do beogradске konferencije, i tako bi nam valjalo istupiti na njoj.

»polja« — časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

uredjuju: jojan delić, milan dunderski, dragan čopić, simon grabovac, dragan koković, miroljub radojković i jojan zivlak (glavni i odgovorni urednik), / tehnički i likovni urednik cvetan dimovski / sekretar radmila gikić / članovi izdavačkog saveta: aleksandar forišković, petar janković, tatjana jašin, sladana kolundžić, velja macut, ljubica dotlić-petrović, vlada stevanov (predsednik), radivoj šajtinac, julijan tamaš, nedeljko terzić i milan uzelac (delegati šire društvene zajednice); / gordana divljak-arok, darinka nikolić, vitomir sudarski, milan živanović i jojan zivlak (delegati izdavača), / izdaje nišro dnevnik, our »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31. / direktor vitomir sudarski / osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine / časopis finansira SIZ kulture SAP vojvodine / rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190 / godišnja pretplata 100 dinara, za inostranstvo dvostruko / žiro račun: 65700-603-6324 nišro dnevnik, our »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja« / lektor zorica stojanović / štampa »prosveta«, novi sad, stevana sremca 13 / na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga.